

Muşlu Şair Nûrî'nin Adnan Menderes'e Yazdığı Kürtçe Mersiyeler*

The Kurdish Elegiac Poetries Written by Poet Nûrî from Muş for Adnan Menderes

Sedat KARDAŞ^a

^a Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Muş, Türkiye, sedat_kardas@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3444-0106>

ÖZ

Klasik edebiyatta, ölen birinin ardından duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi taraflarını anlatmak ve ölene karşı şairin ilgisini ifade etmek üzere yazılmış şiirlere mersiye adı verilmektedir. Mersiyeler, insan ölümleri çevresinde oluşmuş bir tür olmasına karşılık, savaşlarda kaybedilen yerleşim yerleri, şehirler, kedi ve at gibi çok sevilen hayvanlar için yazılmış mersiye örnekleri de mevcuttur. Mersiyeler, genellikle türün ilk örneklerine paralel olarak devlet büyüklerine yönelik yazılmıştır. Mersiye yazılan devlet büyüklerinden biri de Adnan Menderes'tir. İdamı günümüzde bile gündeme gelen ve bir dönem başbakanlık yapmış olan Adnan Menderes için mersiye yazan şairlerden birisi de Mele Nurullah Godişki olarak tanınan şair Nûrî'dir. Döneminde tanıklık etmiş olduğu bazı önemli siyasi, tarihi ve sosyal gelişmelerle ilgili şiirler yazmış olan şairin mersiye tarzında Adnan Menderes için yazdığı Menderes redifli üç kasidesi bulunmaktadır. Bu çalışmada, mersiye edebî türü ve özellikleri üzerinde durulduktan sonra, Muşlu şair Nûrî tarafından Adnan Menderes için yazılmış olan mersiye türündeki üç manzume çeşitli yönlerden incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Mersiye, Adnan Menderes, Nûrî, Mele Nurullah Godişki.

ABSTRACT

In classical literature, poems written to mention the sadness felt after someone who died, to explain those good sides, and to express the interest of the poet to the deceased are called mersiye. Although elegies are a species formed around human deaths, examples of elegies written for settlements, cities, and much-loved animals such as cats and horses lost in wars are also available. Parallel to the first examples of its kind, the elegies were written for the state elders. Adnan Menderes is one of the statesmen who elegiac poetry had been written about him. One of the poets who wrote elegies for Adnan Menderes, whose execution is on the agenda even today and who was the prime minister for a period, is the poet Nûrî, known as Mele Nurullah Godişki. The poet, who wrote poems about some important political, historical and social developments that he witnessed in his period, has three eulogies with Menderes redif written for Adnan Menderes in the style of mersiye. After dwelling on this literary genre and features of Mersiye, three poetry in the type of mersiye written for Adnan Menderes by the poet Nûrî from Muş will be examined from various angles.

Keywords: Elegiac Poetry, Adnan Menderes, Nûrî, Mele Nurullah Godişki.

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur. / In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed.

* Bu çalışma, 22-23 Ekim 2020 tarihleri arasında Muş Alparslan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından düzenlenen II. Uluslararası Muş Sempozyumu'nda sunulan "Muşlu Şair Nûrî'nin Adnan Menderes'e Yazdığı Mersiyeler" başlıklı bildirinin genişletilmesinden ve yeniden düzenlenmesinden oluşturulmuştur.

1. GİRİŞ

Canlılar için hayatın, canlılığın, bilincin tam ve kesin olarak sona ermesi; yaşama özgü niteliklerin kesin olarak yitmesi veyahut yıkıma uğraması şeklinde tanımlanabilecek olan ölüm mefhumu, insan hayatının kaçınılmaz bir parçası olmakla birlikte, insanın kabullenmekte zorlandığı gerçeklerin başında gelir. Bu zorluğun bir sonucu olarak insanoğlu, sevdiği canlı bir varlığı yitirmesinin ardından girdiği ruhsal süreçle birlikte yas tutma pratiğini geliştirmiştir. Ölümün ardından girilen matem havası insan hayatının ayrılmaz bir parçası konumuna gelmiştir. En ilkel toplumlardan en gelişmiş toplumlara kadar insanlar bir yakınını, bir büyüğün, bir dostun ölümü üzerine duydukları derin üzüntülerini bir şekilde ifade etme ihtiyacı duymuşlar; içinde buldukları yas haline tercüman olacak çeşitli sözler söylemişlerdir. Bu sözler zamanla form değiştirerek çeşitli ritüellerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Ölümün ardından duyulan yasın ifadesi olan bu ritüeller çeşitli sanat dallarına da yansımış ve bunların gelişimine katkıda bulunmuştur. Edebiyat, şiir ve müziğin gelişiminde ölümden duyulan yasın ifadesi olan sözlerin (ağıt) önemli bir rolü vardır. Aynı şekilde edebiyat, müzikle birlikte ölümden duyulan üzüntünün en çok işlendiği sanat dallarının başında gelir. Yas tavrının edebî dildeki ifadesi mersiye, ağıt ya da tazarrulardır (İsen, 1994: XI). Klasik edebiyatta ölümden duyulan üzüntünün dile getirildiği metinler mersiye olarak adlandırılır.

Arapça “ölüyü anmak, yad etmek, iyiliklerini sayıp dökmek” gibi anlamlara gelen “resv/resî/resâ” mastarından türetilen mersiye, “ağlamak, ağıt söylemek” manalarına gelir (Mutçalı, 2014: 346; Mütercim Asım Efendi, 2014: 5761). Kelime, ölenin ardından onun iyiliklerini sayıp dökmeye, öleni hayırla yâd etme anlamındadır (Canım, 2010: 127). Terim olarak ölen kişinin ardından duyulan üzüntüyü, ona duyulan sevgiyi, ölen kişinin vasıflarını anlatmak üzere yazılan şiirlere verilen genel adı karşılar (Mermer ve Koç Keskin, 2011: 67). Klasik edebiyatta ise mersiye, ölen birinin ardından duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi taraflarını anlatmak ve ölene karşı şairin ilgisini ifade etmek üzere yazılmış şiirler için kullanılmıştır (Akkuş, 2008:153; Canım, 2010: 127). Bununla birlikte mersiye kelimesinin çağrışım alanı zamanla genişlemiş ve kaybedilen kişinin ardından söylenen şiirler olmasının yanında, yitirilen her şey için mersiye söylenmeye başlanmıştır (İsen, 1994: XII).

Mersiyeler insan ölümleri çevresinde oluşmuş bir tür olmasına karşılık, savaşlarda kaybedilen yerleşim yerleri, şehirler, kedi ve at gibi çok sevilen hayvanlar için yazılmış mersiye örnekleri de mevcuttur. Mersiyelerde sevgi ve saygı duyulan bir şahsın ölümünden kaynaklanan üzüntü ifade edilmekle birlikte söz konusu şahsın olumlu vasıfları da sıralanır. Bu nedenle mersiyeler bir yönüyle medhiye edebi tarzına örnek teşkil ederler. İlk mersiyenin, Kabil’in kardeşi Habil’i öldürmesi üzerine söylenen manzum *Âdem Mersiyesi* olduğu düşünülmektedir. *Kerbela mersiyeleri* (makteller), *Şehzade Mustafa Mersiyeleri*, Bâkî’nin *Kamunî Mersiyesi* türün önde gelen örnekleridir (Akkuş, 2008: 153).

Mersiyeler kaside, gazel, müseddes, muhammes, kıt’a, terakib-i bend, terci-i bend gibi nazım şekilleriyle yazıldığı halde, tür için en çok tercih edilen nazım biçimi terakib-i bend’dir (Stebler Çavuş, 2008: 133). Mersiyeler belli bir düzen halinde yazılırlar. Bu sebeple belli başlı bölümler ihtiva ederler. Klasik mersiyeler genel itibariyle “Dünya ve felekten yakınma, övgü ve dua” bölümlerinden oluşurlar (Mengi, 1983: 92). Öncelikle ölüm gerçeği dururken dünyaya bel bağlamanın yanlış olduğu belirtilerek, fani dünyaya itibar edenlerin gaflette olduklarına dikkat çekilir. Felekten şikâyet eksensiz olan bu bölümde karamsar bir hava söz konusudur. Sonraki bölümde, ölenin ardından hissedilen üzüntü dile getirilmeye çalışılır ve esas olarak ölen kişinin iyi yönleri ön plana çıkarılır. Son bölüm olan dua bölümü ise kasidelerdeki dua bölümünden daha uzun ve ayrıntılıdır. Şair, yitirilen kişiye ve geride kalanlara ayrı ayrı niyazda bulunur. Şair, ölene rahmet dilerken geride kalanlara sabır ve direnme gücü temennisinde bulunur (Stebler Çavuş, 2008: 133-134).

Klasik şiirde mersiyeler, genellikle türün ilk örneklerine paralel olarak devlet büyüklerine yönelik yazılmıştır. Ancak zamanla mersiyelere konu olan şahıslar ve konular genişlemiştir. Tüm devlet büyüklerine mersiye yazılmamış olması şairlerin bu konuda seçici olduklarına işaret eder. Şairler genellikle sevdikleri, değer verdikleri, himaye ve yakınlık gördükleri şahıslara vefa borçlarını ödemek ya da vefat eden şahsın yakınlarının acısını paylaşmak ve böylece ona bağlılıklarını bildirmek üzere mersiye yazmışlardır. Osmanlı dönemi ve sonrasında mersiyeler daha çok padişah, şehzade, vezir, diğer devlet adamları, şeyhler, eş dost ve akraba için yazılmıştır (Aça vd. 2011:372). Bu tarz şiirler, şairin kaybedilen kişiye karşı samimi hislerini dile getirdiği için genellikle lirik tarzda kaleme alınır (İsen, 1994: XII). Bu sebeple mersiye tarzında yazılan manzumelerde zaman zaman mübalağalı anlatıma yer verildiği görülür. Şairler yitirilen kişinin iyi vasıflarını överken abartıya kaçabilirler.

Kendisine mersiye yazılan devlet büyüklerinden biri de 17 Eylül 1961 tarihinde idam edilen Adnan Menderes (1899-1961)’tir. İdamı günümüzde bile gündeme gelen ve bir dönem başbakanlık yapmış olan Adnan Menderes için Arif Nihat Asya, Kemal Edip Kürkçüoğlu ve Necip Fazıl Kısakürek gibi tanınmış şairler mersiye türünde şiirler kaleme almışlardır (Tat, 2016: 387; Gündüz, 2011: 260). Adnan Menderes’in ölümü üzerine mersiye yazan şairlerden birisi de 1921 yılında Muş ilinin Korkut ilçesine bağlı Güneyik (Xars) köyünde dünyaya gelen ve Mele Nurullah Godişki olarak da tanınan şair Nûrî’dir.

2. MELE NURULLAH GODİŞKİ (NÛRÎ) (D. 1921- Ö. 2003)

Mele Nurullah, 1921 yılında Muş ilinin Korkut İlçesine bağlı Güneyik (Xars) köyünde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Mele Ahmedî Godişki, annesinin adı ise Hürriyet’tir. Aslen Cizre meşayihlerinden Şeyh Mirza Muhammed et-Telanî’nin soyundandır. Aile büyükleri Siirt’in Kurtalan ilçesine bağlı Tılan köyünden, Muş’un Hasköy ilçesi Şimlak (Dağdibi) köyüne, oradan da Bitlis Mutki’ye bağlı Godişkan (Alıcık) köyüne göç etmiştir. Bu sebeple Mele Nurullah daha çok Godişkan köyü ve Godişki lakabıyla tanınmıştır (Bakırhan, 2017: 26). Şiirlerinde daha çok Nûrî mahlasını kullanmakla birlikte Nurullah mahlasını da kullanmıştır.

Nûrî, Hüseyin Sağniç'e yazmış olduğu otobiyografisinde, üç aylık iken babasının vefat ettiğini, babasından kalan bütün mal varlığına zamanın beyleri ve hizmetçileri tarafından el konulup talan edildiğini, bu yüzden de kendisinin çok zor bir çocukluk dönemi geçirdiğini ifade etmiştir (Bakırhan, 2012: 18).

Zor bir çocukluk geçiren Nûrî, Şeyh Alâuddîn'in (ö.1949) medresesinde eğitim hayatına başlamış ve medrese eğitimini de burada tamamlamıştır. Medrese eğitimini tamamladıktan sonra, Siirt'in Baykan ilçesine bağlı Kasımlı (Werqanis) köyünden Seyyid Abdürrahim'in kızı Seyyide Fatıma Hanım'la evlenmiştir. Ömrünün bundan sonraki bölümünü imamlık yaparak sürdürmüştür. En son görev yeri olan Bulanık'a bağlı Dokuzpınar (Koğak) köyüne 1977 yılında atanmış ve 1980 yılında burada emekli olmuştur. Kırk yedi yıl süren imamlık hayatından sonra Tatvan'a yerleşmiş, 1 Nisan 2003 tarihinde burada vefat etmiştir (Bakırhan, 2017: 26-27).

Nûrî'nin, altısı telif (*Dîwana Beytan, El-Hemâlu Fi 'ş-Şemâil, Es-Sebaîk Fi'l-Menâsik, El-Cewahîru'r-Reşadiye fi Sireti'n-Nebewî, Çenta Yetîman, Kufru'l-Kebair*), dördü şerh (*Cami'ul-Me'anî, Şerha Beyta Dilo, Şerha Mewlûda Kurmancî, Şerha Tecwidê*) olmak üzere bilinen on eseri vardır. Mensur eserlerini genellikle Kürtçe ve Arapça olarak kaleme alan Nûrî, şiirlerini Kürtçe, Arapça, Farsça ve Türkçe ile yazmıştır. Biri dışında bütün eserlerinin kendi el yazısı olan orijinal nüshaları ailesi tarafından muhafaza edilmektedir. Bu eserlerden, çalışmamıza konu olan mersiyelerin yer aldığı *Dîvân-ı Nûrî / Divan-ı Eşâr u Kasâid-i Nurullâh* adlı divanı; Kürtçe, Farsça, Arapça ve Türkçe olarak yazılan kaside, gazel ve rubailerini topladığı bir eserdir (Kardaş, 2019: 89).

3. ŞAİR NÛRÎ'NİN ADNAN MENDERES'E YAZDIĞI MERSİYELER

Döneminde tanıklık etmiş olduğu bazı önemli siyasi, tarihi ve sosyal gelişmelerle ilgili şiirler yazmış olan Nûrî'nin mersiye tarzında Adnan Menderes için yazdığı Menderes redifli üç manzumesi bulunmaktadır. Şair Arap harfleriyle numaralandırdığı Divanı'nın 80-81. sayfalarında yer alan "Mersiye-i 'Adnân Menderes er-Re'isü'l-Türki" başlığı altında yer alan ve kaside nazım şekliyle yazdığı "Menderes" redifli üç şiirinde Adnan Menderes'in ölümü üzerine duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir.

Söz konusu şiirlerden ilk kasidesinde şair, medhiye tarzında bir giriş yaparak Adnan Menderes'in vasıflarını sayarak ondan övgüyle söz etmiştir. Şaire göre; zevk, safa, rahatlık, vefa ve gönüllerdeki dertlere şifa ondan gelmiştir. Şair, Menderes'in ruhuna rahmet okuyarak onun dünyayı gül ve çimenlerle donatıp mukim hale getirerek imanla doldurduğunu dile getirmiştir. Nûrî, ülke ve topraklarının bilhassa da 'Doğu'nun dilsiz kaldığını ve Hindistan'ın en geri kalmış bölgelerinden biri olan Mewat gibi geri bırakıldığını, buraları Menderes'in tekrar bayındır hale getirdiğini savunmuştur. Şaire göre Menderes, doğuyu cennete çevirmiş; bölgeye imkânlar göndermiş, tren hattı döşeyerek çok emek vermiş; Anadolu'dan Muş'a, Tatvan ve Van'dan İran'a kadar demiryolu hattı ile birleştirmiş¹; her köye cami ve su kanalı yapmış; açık ve anlaşılır olan dini daha iyi hale getirmiş; her yere ulaşarak hem din ehline iş verip fakir ve yardımsız bırakmamış hem de çok fakir olanlara inanarak yol açmış; mescit, şehir, köy, ev ve barklara elektrik getirerek onlara gökyüzündeki yıldızların görüntüsünü vermiş; Ömer'in adaletini ihya ederek işçilere çok itibar kazandırmıştır. Menderes'in adalet ve sözüne kimsenin akıl erdiremeyeceğini iddia eden Nûrî, Menderes'in idamına atıfta bulunarak, onun sonunun Sinimmar ve Ebu Xılan'ın sonu gibi olduğunu, yaptığı ihسانlarının mahkûmu olduğunu ifade ederek ah ve vah etmiştir.

Burada bahsi geçen Sinimmâr, Numan İbn Münzir tarafından yaptırılan eşsiz güzellikteki Havernâk sarayını yapan mimarın ismidir. Bir eşini daha yapmasın diye yaptığı sarayın damından atılarak öldürülmüştür. Böylece yaptığı güzel işin neticesinde takdir görüp mükâfatlandırılmak yerine ceza görmüştür. Bu nedenle gelenekte, mükâfat yerine verilen ceza için "ceza-yı Sinimmâr" tabiri kullanılır (Pala, 2004: 406). Nûrî, bu hadiseye telmih yaparak, Menderes'in mükâfat yerine ceza aldığına vurgu yapmıştır.

Beytte ismi geçen Ebu Gaylân ise, irade hürriyeti konusundaki fikirleri ve kaderi reddetmesi ile tanınan Kaderiyye hareketinin doğuşunu hazırlayan âlimlerden Ebû Mervân Gaylân b. Müslim ed-Dımaşkî (ö. 120/738 civarı) olmalıdır. Gaylân, Emevî hanedanının Mervânî koluna mensup altı halifenin hilâfet döneminde yaşamış, Emevî yöneticileriyle yakın ilişki içinde bulunmuş, ancak düşüncelerinden dolayı araları bozulmuştur. İrade hürriyeti konusuna ağırlık veren, ancak daha çok Emevîler'e karşı siyasî muhalefet mesajları taşıyan bazı mektuplar yazdığı belirtilmiştir. Gaylân'ın, kaderi inkâr düşüncesine ağırlık vermesi, halka bu fikrini aşılıp onları yönetime karşı kıskırtması, Emevîler'in hilâfet görüşünü reddetmesi ve maliye politikasına karşı çıkması gibi iddialar sebebiyle Halife Hişâm b. Abdülmelik tarafından Şam'a getirilerek burada idam edildiği nakledilmiştir (Tunç, 1996: 414). Şair Nûrî, beyitte Menderes'in idam edilmesi ile Gaylân'ın idamı arasında bir ilgi kurmuştur.

Şair son olarak kendisine seslenerek, Menderes'in ruhu için çokça Kur'an okuyup onun ruhuna Fatıha armağan etmesini öğütlemiştir:

-1-

Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün (- . . . / - . . . / - . . . / - . . .)

1 Zewq û sefâ emn û wefâ hâtin ji 'Adnân Menderes
Derdê dilan ra pur şifâ hatin ji balê Menderes

Zevk ve safa, rahatlık ve vefa Adnan Menderes'ten geldi.
Gönüllerdeki dertlere çok şifa Menderes tarafından geldi.

¹ Muş'a demiryolunun gelişi Muş İstasyonunun 26 Ekim 1955'te işletmeye açılması ile tamamlanmıştır. Elazığ'dan kalkan ilk trene Başbakan Adnan Menderes binmiş ve Muş'a gelerek açılış törenine katılmıştır (Kaynar, 2019: 404).

2	‘Adnân dinê ‘adnân kir têk da gul û çîman kir Hem jî tijî îman kir rehmet li ruhê Menderes	<i>Adnan dünyayı bütünüyle gül ve çimen yapıp mukim hale getirdi, hem de imanla doldurdu. Menderes'in ruhuna rahmet (olsun).</i>
3	Bêzar bibûn erd û welat zêde welatê rojhilat Gund û bilad mabûn Mewat nûve vijand wan Menderes	<i>Ülke ve yeryüzü daha ziyade Doğu memleketi dilsizleşmişti, köy ve beldeler Mewat gibi geri kalmıştı. Menderes onları yeniden bayındır hale getirdi.</i>
4	Wî rojhilata me gerand cennet wî îmkanat şiyand Xetta trêne lê gerand pir da emek ax Menderes	<i>O doğumuzu cennete çevirdi, imkanlar gönderdi; Tren hattı döşedi çok emek verdi ah Menderes.</i>
5	Ji Anatol ta Mûşê hem Tatwan û Wan hetta ‘Acem Xetta hesin vêk kir behem ew rehmetiyê Menderes	<i>O rahmetli Menderes, Anadolu'dan ta Muş'a ve Tatvan ve Van'dan İran'a kadar demiryolu hattı ile birleştirdi.</i>
6	Her gundeki varî dibir mizgeft û coav çê dikir Dînê mubîn îla dikir xalî nebû jê Menderes	<i>Toprağı olan her köye cami ve su kanalı yapardı. Belli olan açık dini daha iyi hale getirirdi, Menderes'ten ıssız yer olmadı.</i>
7	Hem da wezîfe ehlê dîn nedhişt feqîr û bêmuîn Yê pur belengaz ba yeqîn rê vedikir lê Menderes	<i>Menderes, hem din ehline iş verip fakir ve yardımsız bırakmazdı hem çok fakir olanlara inanarak yol açardı.</i>
8	Aletirikê mescidan hem şehîr û gund û xanumân Mîna siterikên asîman lê aliqand hem Menderes	<i>Menderes mescitlerin, şehir, köy ve ev barkın elektriklerini gökyüzündeki yıldızlar gibi taktı.</i>
9	İhyaê kir edla ‘Omer şolan dikir pur mu‘teber Kes nedişê ji heqê bider di ‘ehda ‘edla Menderes	<i>Ömer'in adaletini ihya etti, işçileri çok itibarlı yapardı. Menderes'in adalet ve sözüne kimse akıl erdiremez.</i>
10	Dawî Sinimmâr û Ebû Gaylân çewan ew jî we bû Mehkûmê ihsana xwe bû sed heyf û heywax Menderes	<i>Sinimmar ve Ebu Gaylan'ın sonu nasılsa bu da öyle oldu. Kendi ihsanlarının mahkûmu oldu, yüzlerce kez heyf (yazık) ve eyvah Menderes.</i>
11	Nûrî tu nankorî meke bîra xwe bîn Quran veke Pur lê bixwûn û hedyê ke hem fatihe bo Menderes (Nûrî :81)	<i>Ey Nûrî! Nankörlük etme, hatırına getir Kuran'ı aç. Menderes için çok oku ve bir de Fatıha armağan et.</i>

Şair, “Menderes” redifli ikinci şiirine Menderes’in idamından duyduğu üzüntüyü dile getirdiği hüznü bir tablo çizerek başlamıştır. Klasik bir mersiyyede olması gerektiği gibi, mersiye-ağıt türünün kelime kadrosunun temel sözcükleri olan ve ölen kişinin ardından duyulan kederi dışa vuran, geçmişe ve geleceğe var olana duyulan özlemi yansıtan “hani?” ve “nerede?” sorularıyla olay dramatize edilmiştir. Menderes’in kederinden şair, gönlü hüznü ve gözü yaşlı bir haldedir. “Adnan Menderes nerede” sorusuyla şair, adalet aramaktadır. Nûrî’ye göre, Menderes’in ardından fakirlerin hali eziyet ve sıkıntıdan, tutsaklarınkine benzemiş ve fakirler onu arayarak ah çekmektedirler. Menderes’in yaptığı her şeyin göz önünde olduğunu belirten şair, onun bütün dünyayı adaletle donatıp süslediğini, Doğuyu da kalkındırıp geliştirdiğini ifade etmiştir. “Açtığı demiryolu hattı ve yaptığı yardımları unutacak biri var mı?” ve “Adil Menderes’ten sonra, bu kadar çok köprü ve camiyi kim yapacak?” sorularıyla yaptığı hizmetlere atıfta bulunan şair, onun iyiliklerinin kaybolmayacağını, her şeyinin görünür olduğunu, iyiliğinin onu öldürdüğünü, ondan asla kötülük gelmediğini ve bunu bilenlerin ona çok üzülen ah ettiklerini tekrar vurgulamıştır. Şair, işçilere seslenerek onun ölümü üzerine gözyaşı dökmelerini istemiş, ölümünden sonra onu çok arayacaklarını ama bulamayacaklarını söyleyerek, dünyanın başına ne geldiğini çok iyi bildiğini ve Menderes Bey’in ölümünün ardından neler olacağını farkında olduğunu iddia etmiştir:

-2-

Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilün (- - - / - - - / - - - / - -)

1	Dil hezîn im çav girîn im ez ji kerbê Menderes Çav li edlê digerinim kanî ‘Adnân Menderes	<i>Menderes'in kederinden gönlü hüznü, gözü yaşlıyım. Adalet arıyorum, Adnan Menderes nerede?</i>
2	Puştî wî halê feqîran ji teaddî û cefa Bû wekî halê esîran ax diken ka Menderes	<i>Onun ardından fakirlerin hali eziyet ve sıkıntıdan, tutsakların hali gibi oldu, ah çekiyorlar: Nerede Menderes?</i>
3	Wî çî kir tev ber çewan e aletê se‘da dinê Qenciya wî ser tevan e şen û halê Menderes	<i>O ne yaptıysa göz önündedir. Dinin sesinin aracıdır. Onun iyiliği, Menderes'in in şen halinin üstündedir.</i>
4	Wî hemî dunyâ ji ‘edlê xemmiland û rind vijand Rojhilâta me ji kemilê kemiland ax Menderes	<i>O bütün dünyayı adaletle donatıp süsledi. Doğumuzu da olgunlaştırıp geliştirdi, ah Menderes.</i>
5	Kes heye ku van ii bîr ke yardım û xetta tren Pur pir û mizgeft kî çêke puştî ‘âdil Menderes	<i>Tren hattını ve yardımları, bunları unutacak biri var mı? Adil Menderesten sonra, bu kadar çok köprü ve camiyi kim yapacak?</i>

6	Nabe wenda qenciye wî xelqino bîrwe neken Rah û resp û rindiyê wî dixwuyê ax Menderes	<i>Ey insanlar! Onun iyiliği kaybolmaz, unutmayın. Yolu, sureti, ve güzelliği görünüyor, ah Menderes.</i>
7	Qenciya wî wî telef kir qet xerâbî jê nehât Yê dizâ(n) pur lê esef kir âx dike wâx Menderes	<i>Onun iyiliği onu yok etti, ondan asla kötülük gelmedi. Bilen ona çok üzüldü, ah ediyor vah Menderes.</i>
8	Wer be xûna dil xwe bigrîn tev be ser da ehlê şol Paşve êdî çav negêrin nabînin hûn Menderes	<i>Ey işçiler! Gelin, onun üzerine yüreğinizdeki kanla ağlayın, sonra ardından aramayın, Menderes'i bulamazsınız.</i>
9	Nûrîy(o) rind pê dizanî ku çibû hate dinê Pê şiyar e hem dizanî puştî mirê Menderes (Nûrî :81)	<i>Nûrî dünyanın başına ne geldiğini çok iyi biliyor ve Menderes Bey'in ölümünün ardından ne olacağını da farkındadır.</i>

Nûrî aynı vezin ve redifli üçüncü ve son mersiyesinde; Menderes'i kuyuya atılan Yusuf peygambere, Menderes'in hapsedilip yargılandığı Yassıada'yı da kuyuya teşbih ederek ondan kuyuya düşen bir Yusuf olarak söz etmiştir. Şaire göre, bütün dünya Yakup peygamber gibi Menderes'e çok üzülmüştür. Ondandır viran haldeki dünyadaki eksikleri tamamlayan ikinci bir Halife Ömer olarak söz eden şair, Menderes'i Halife Ömer'e, onu asanları da Halife Ömer'i öldüren İranlı köle Ebû Lu'lue el-Mecusî'ye teşbih etmiştir. Onun ruhunun gönüldeki defterde saklanması ve hatırasının unutulmaması gerektiğini düşünen şair, hangi yol, köprü, mescit ve araca bakıp bunların kimin eseri olduğu sorulursa, Menderes cevabı alınacağını öne sürmüştür. Şair son olarak, milletlerin hep köle ve esir durumunda olduğunu, onların hizmetkârlık, kölelik ve angaryalıktan Menderes'in özgürleştirdiğini çok iyi bildiğini ifade ederek mersiyesini tamamlamıştır:

-3-

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün (- . - . / - . - . / - . - . / - . -)

1	Yûsufek bû kefte bîra Yasîadê Menderes Cumle dünya lê ye Yaqûb pur esef bo Menderes	<i>Menderes, Yassıada kuyusuna düşen bir Yusuf'tu. Bütün dünya Yakup gibi Menderes için çok üzüldü.</i>
2	Rah û rêzik da nişan û qet nehişt kêmasiyek Ger ji dîn û wer ji dünya tev tamam kir Menderes	<i>Yol yöntem gösterdi, hiçbir eksik bırakmadı. Menderes, gerek dünya gerekse de dinin hepsini tamamladı.</i>
3	'Omerek sanî bû hat û pê ve 'Osmân û 'Alî Rânebûn nâgeh Ebû Lu'lu'a yan çûn Menderes	<i>İkinci bir Ömer idi geldi ve ardından Osman ve Ali. Ebu Lu'lu'lar ayaklanıp ansızın Menderes'e hücum ettiler.</i>
4	Haq e ruh ku wî hilînin deftera mafî'z-zemîr Bîr neken lew bîrwe nabî rah û respê Menderes	<i>Onun ruhunun gönüldeki defterde saklanması gerekir. Unutmayın çünkü Menderes'in yolu ve resmi unutulmaz.</i>
5	Tu li rah û li pîran û mescid û her aletan Mêzekey pîrsey ji kê ne tev dibên yê Menderes	<i>Sen yol ve köprülere, mescit ve bütün araçlara bak ve hepsinin kimden olduğunu sor, Menderes'in olduğunu söylerler.</i>
6	Milletan tev kole bûn olam û suxrekarê wan Nûrîyâ xweş pê dizanî wan kir azad Menderes (Nûrî :82)	<i>Milletler hep köleydi. Nûrî, onların hizmetkar ve angaryalarını Menderes'in özgürleştirdiğini çok iyi biliyor.</i>

Şair Nûrî, mersiye tarzında yazdığı bu üç kasidede ortak bir tema üzerinde durmuş, Menderes'in idamından duymuş olduğu derin üzüntüyü dile getirmiştir. Şair, söz konusu mersiyelerin ilkinde klasik mersiyelerin aksine, dünya hayatı ve felekten şikâyet bölümüne yer vermeyerek manzumesini medhiye ve dua bölümlerinden oluşturmuştur. Şair, Mersiyeye doğrudan Menderes'in güzel vasıflarını ve icraatlarını sayarak başlamıştır. On bir beyitten oluşan bu şiirin ilk dokuz beytinde Menderes iyi yönleriyle anılmış, onuncu beyitte "sed heyf û heywax / yüzlerce yazık ve evvah" sözleriyle onun ölümünden duyulan üzüntü dile getirilerek son beyitte dua bölümüne yer verilmiştir. İkinci mersiye ise klasik mersiye geleneğine uygun olarak hüznü bir tablo ile başlamış ve ilk iki beyitte yer alan "ka Menderes / Menderes nerede?" sorusuyla ölümü kabullenememe duygusuna yer verilmiştir. Bu tarz sorular mersiye tarzının temel kelime kadrosunu oluşturan unsurlar arasında yer alır. Daha sonra gelen ve medhiye tarzında yazılan beş beyitte Menderes'in iyi özellikleri sıralanmıştır. Son iki beyit ise dua bölümüne örnek teşkil eder. Bu haliyle ikinci mersiyede klasik mersiyenin bütün bölümleri yer alır. Sekiz beyitlik üçüncü mersiyede ise dua bölümü dışında diğer iki bölüm mevcuttur. Nûrî ilk beyitte, Menderes'i kuyuya atılan Yusuf peygambere, Menderes'in hapsedilip yargılandığı Yassıada'yı da kuyuya teşbih ederek Yusuf kıssasına telmihte bulunmuş böylelikle hüznü bir tablo çizmiştir. Şaire göre onun ölümü herkesi Yakup'un Yusuf'a üzüldüğü gibi derinden üzmüştür. Şair, bu beyitten sonraki beş beyitte Menderes'in iyi yönlerine ve ardından bıraktıklarına yer vererek, olan biten her şeyin farkında olduğunu ima ederek mersiyesini sonlandırmıştır. Bu yönüyle son mersiyede dua bölümü eksiktir.

Görüldüğü üzere, Nûrî'nin Adnan Menderes'in idam edilmesinin ardından duygu ve düşüncelerine yer verdiği mersiye tarzında kaleme aldığı üç manzumesi de, bazı eksik bölümler olsa da genel itibarıyla klasik mersiye geleneğinin temel özelliklerini taşıyan şiirlerdir. Bu yönüyle, ele alınan manzumelerin Klasik edebiyat ürünleri kapsamında değerlendirilecek mahiyette olması ve şairin 20. yüzyılın ikinci yarısında Klasik edebiyat geleneğini sürdürme çabaları kayda değerdir.

4. SONUÇ

Klasik edebiyatta edebi bir türe ad olan mersiye, ölen birinin ardından duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi taraflarını anlatmak ve ölen kişiye karşı şairin duygu ve düşüncelerini ifade etmek üzere yazılan lirik şiirlere verilen isimdir. Mersiyeler genel olarak, ölen kişinin iyiliklerini sayıp dökme, ona özlem duyma, yas, olayın tasviri, dünyanın gelip geçiciliği, feleğe sitem, ölen kişiyi övme ve ona dua etme bölümlerinin tamamının veya bir kısmının bir araya getirilmesiyle kaleme alınır. Mersiyeler, genellikle devletin ileri gelenlerinin ölümü üzerine yazılmıştır. Hakkında mersiyeler yazılan söz konusu devlet büyüklerinden biri de Adnan Menderes'tir. 17 Eylül 1961 tarihinde, Adnan Menderes'in idam edilmesi üzerine birçok şair tarafından mersiye kaleme alınmıştır. Bu şairlerden birisi de Nûrî mahlasını kullanan Mele Nurullah Godişki'dir. Şairin Arap harfleriyle, Kürtçe, Farsça, Arapça ve Türkçe yazdığı şiirlerini ihtiva eden Divan'ında yer alan "Mersiye-i 'Adnân Menderes er-Re'isü'l-Türkî" başlığı altında yer alan kaside nazım şekliyle yazdığı "Menderes" redifli üç manzumesinde Adnan Menderes'in ölümü ile ilgili duygu ve düşüncelerine yer vermiştir.

Şair üç mersiye de Doğu'nun geri bırakılmış halini tasvir ettikten sonra bölgenin Adnan Menderes'in yaptığı hizmetlerle gelişip kalkındığını ifade ederek giriş yapmış ve ondan övgüyle söz etmiştir. Menderes söz konusu şiirlerde, Muş ve devamına kadar yaptırdığı demiryolu hattı, yol, cami, köprü gibi hizmetleriyle Doğu'ya yatırımları, din ehline gösterdiği ilgi, yaptığı yardımlar, adaleti tesis etmesi gibi vasıflarıyla methedilmiştir. Menderes'in hatasız olduğunu ifade eden şair, onun yaptığı iyiliklerin kurbanı olduğunu savunmuştur. Bu durumdan memnun olmadığı ve büyük üzüntü duyduğu şiirlerdeki yakınma ifadelerinden anlaşılan şair, Menderes'in ölümünden sonra dünyayı iyi şeylerin beklemediğini ve onun yerinin doldurulamayacağını da dile getirmiştir. Şair klasik mersiyedeki son kısım olan dua bölümü özelliğine uygun olarak sadece ikinci mersiyenin sonunda Menderes için Kur'an okuyup ruhuna Fatiha adamayı tembihlemiştir.

Son olarak, şair Nûrî'nin Menderes için yazmış olduğu mersiyelerin, Klasik edebiyat geleneğini sürdürme çabalarının bir ürünü olduğu söylenebilir. Bu noktada, şairin Muş gibi merkezden uzak bir şehrin ücra bir köyünde devrin ileri gelen figürlerinden birinin ölümü üzerine düşündüklerini şiir yoluyla ifade etmesi Klasik edebiyat geleneği açısından önem arz etmektedir. Bu tarz şairlerin şiirleri üzerine çalışmalar yapılması, geleneğin zayıf da olsa sürdürüldüğünü göstereceği gibi alandaki bilgi birikimine de katkı sağlayacaktır.

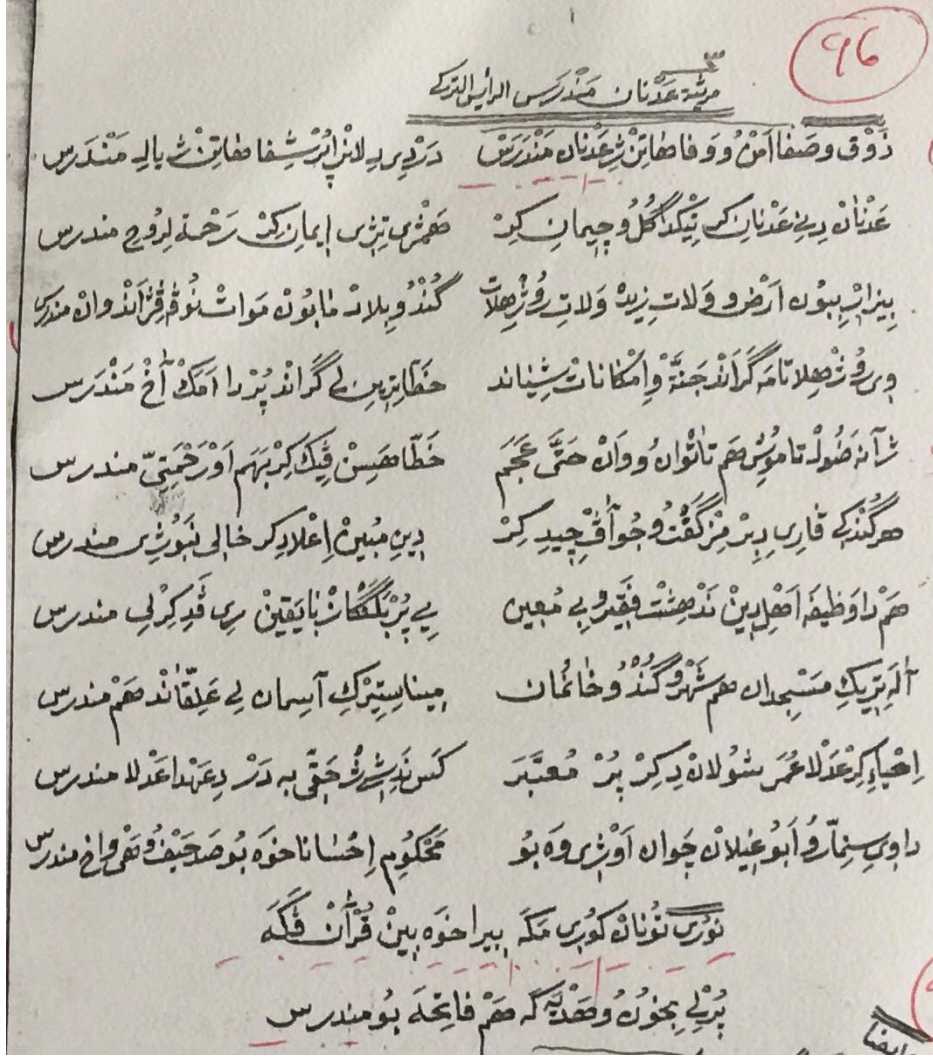
KAYNAKÇA

- Aça, M. vd. (2011). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Akkuş, M. (2008). *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Edebi Türler ve Tarzlar*, Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Bakırhan, C. (2012). "Yek ji Alim û Helbestvanên Kurd: Mele Nûrullahê Godişki". *Nûbihar*, Sayı: 121, Yıl: 2012, ss. 18-22.
- Bakırhan, C. (2017). *Mele Nurullahê Godişki'nin Çenta Yetîman Adlı Eserinin Tarnskripsiyonu, Türkçeye Çevirisi, Tahlil ve Tenkidi*, Yüksek Lisans Tezi, Muş: Muş Alparşlan Üniversitesi.
- Canım, R. (2010). *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Gündüz, İ. (2011). "Kemal Edip Kürkçüoğlu Hayatı, Eserleri ve Şiirleri". *Tasavvuf*, Sayı: 28, 245-292.
- İsen, M. (1994). *Acıyı Bal Eylemek - Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kardaş, S. (2019). "Divan Yazma Geleneğinin Son Halkası: Nûrî Divanı". *Tarihi ve Kültürel Dokusuyla Koğak* (ed. Mehmet Salmazem), Konya: Çizgi Kitabevi, 87-97.
- Kaynar, İ. S. (2019). "Muş'a Demiryolunun Gelişi". *Tarih ve Kültür Bağlamında Muş Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Mengi, M. (1983). "Eski Edebiyatımızın Mersiyelerine Toplu Bir Bakış", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi II*, Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı, İzmir, 91-101.
- Mermer A. ve Koç Keskin, N. (2011). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mutçalı, S. (2014). *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık.
- Mütercim Âsım Efendi (2014). *el-Okyânusu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît, Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, 6. Cild. (haz. Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Nûrî, *Dîvân-ı Nûrî / Divan-ı Eşâr u Kasâid-i Nurullâh*, Cihat Bakırhan Şahsi Kütüphanesi.
- Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Stebler Çavuş, M. Z. (2008). "Türk Edebiyatında Mersiyeler", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, Sayı 38, 131-138, Erzurum.

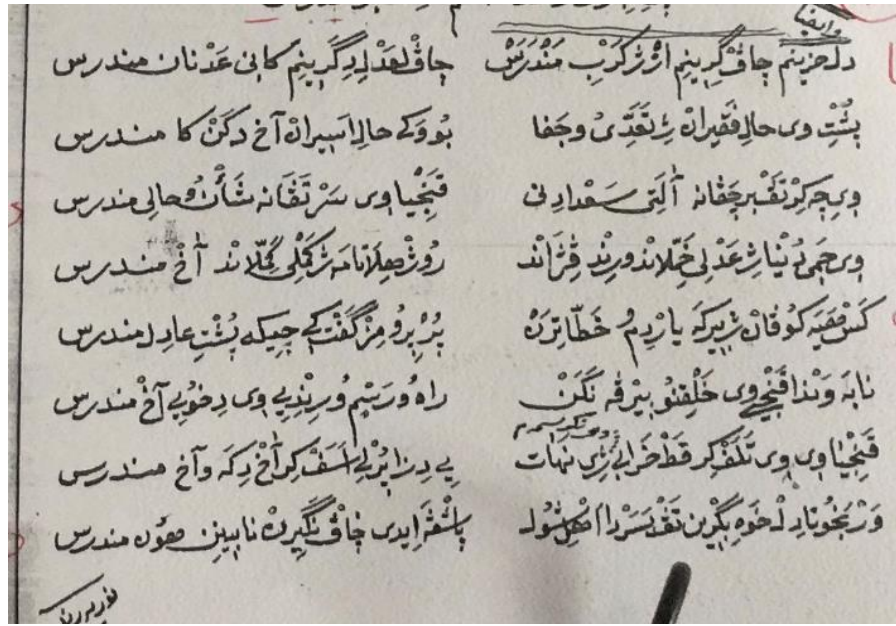
Tat, M. (2016). "Ayrılığın Mısralara Dökülmüş Hâli: Ârif Nihat Asya'nın Mersiyeleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9 Sayı: 42, 382-391.

Tunç, C. (1996). "Gaylan ed-Dımaşkı", *TDV DİA*, 13. Cilt, 414-415.

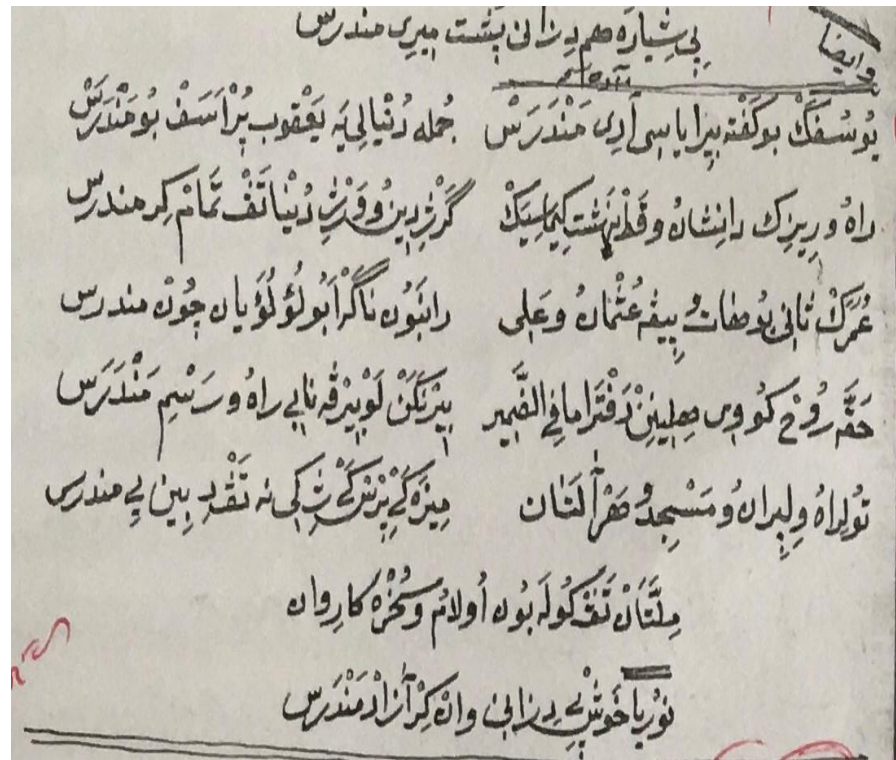
EKLER

EK1: 1 No'lu Mersiyenin Arap Harfli Orijinal Metni (Nûrî Divanı, s.81)

EK2: 2 No'lu Mersiyenin Arap Harfli Orijinal Metni (Nûri Divanı, s.81)

EK3: 3 No'lu Mersiyenin Arap Harfli Orijinal Metni (Nûri Divanı, s.81)